

Słowo wstępne

Niniejsze wydanie „Ars Educandi” (2025, nr 22) oddajemy Czytelniczkom i Czytelnikom w szczególnym czasie. Powstawało ono w cieniu odejścia Profesor Joanny Rutkowiak, wybitnej gdańskiej pedagog, badaczki i nauczycielki akademickiej, której dorobek intelektualny oraz sposób rozumienia edukacji pozostają ważnym punktem odniesienia dla wielu przedstawicieli szerokiego środowiska pedagogicznego. Profesor Rutkowiak konsekwentnie przypominała, że edukacja jest przede wszystkim przestrzenią spotkania człowieka z człowiekiem, a pedagogika powinna nieustannie pytać o podmiotowość, odpowiedzialność i sens społecznego uczestnictwa w kulturze. Jej ogromnemu dorobkowi oraz dziełu Jej życia obecnemu w pamięci Jej doktorantów, magistrantów współpracowników, koleżanek i kolegów oddajemy hołd w jakże znaczącym w tym wydaniu dziale „Kronika”. W duchu tej tradycji odczytujemy także teksty zgromadzone w bieżącym numerze.

Choć prezentowane artykuły podejmują różnorodne zagadnienia – od sztucznej inteligencji i edukacji cyfrowej, przez doświadczenia szkolne i emocjonalne uczniów, aż po migrację, pamięć i literaturę dziecięcą – wszystkie koncentrują się wokół pytania o sposoby bycia człowiekiem w świecie naznaczonym przyspieszającymi przemianami społecznymi, technologicznymi i kulturowymi. Autorzy i autorki pokazują, że edukacja jest/staje się przestrzenią tworzenia znaczeń, negocjowania tożsamości, przepracowywania doświadczeń oraz budowania zdolności do krytycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

Pierwszą oś problemową numeru wyznaczają teksty poświęcone edukacji w warunkach dynamicznych przemian technologicznych i medialnych. Sif Errahmane Founes podejmuje refleksję nad kształtowaniem kompetencji historycznych w środowisku cyfrowym, wskazując zarówno nowe możliwości dostępu do wiedzy, jak i zagrożenia wynikające z funkcjonowania algorytmów, dezinformacji czy nierówności cyfrowych. Anna Turula proponuje natomiast rozumienie alfabetyzmu sztucznej inteligencji jako złożonego multialfabetyzmu obejmującego nie tylko kompetencje techniczne, ale również zdolność krytycznego, etycznego i odpowiedzialnego korzystania z narzędzi AI oraz przygląda się obecności tego typu alfabetyzacji pośród przyszłych nauczycieli. Podobny kierunek myślenia odnaleźć można

w wieloautorskim artykule poświęconym kartom narracyjnym „ACoTo?”, gdzie kultura wizualna staje się środowiskiem twórczego konstruowania znaczeń przez dzieci. Wspólnym mianownikiem tych tekstów jest przekonanie, że uczestnictwo we współczesnej kulturze wymaga nowych form alfabetyzacji, które wykraczają poza tradycyjnie rozumiane kompetencje szkolne.

Druga oś problemowa dotyczy doświadczenia szkolnego oraz emocjonalnych kosztów edukacji. Artykuł Agaty Turzyńskiej poświęcony lękowi matematycznemu odsłania dramatyczny wymiar codziennych doświadczeń uczniów i uczennic, dla których szkoła staje się przestrzenią napięcia, upokorzenia i utraty poczucia własnej wartości. Autorka rekonstruuje szkolną rzeczywistość widzianą z perspektywy młodych ludzi, ukazując mechanizmy reprodukcji lęku poprzez praktyki oceniania, relacje nauczycielskie i dominującą kulturę testowania. Matematyka staje się tu nie tyle problemem poznawczym, ile doświadczeniem głęboko wpisanym w proces kształtowania tożsamości. Artykuł ten przypomina, że pytania o jakość edukacji nie mogą być oddzielane od pytań o dobrostan psychiczny, poczucie bezpieczeństwa i podmiotowość uczniów.

Trzeci obszar refleksji skupia się wokół pamięci, migracji oraz procesów konstruowania tożsamości. Amelia Ćwikła, analizując autobiograficzną narrację Janice Kulyk Keefer *Honey and Ashes*, pokazuje, że doświadczenie migracji jest jednym z najważniejszych kontekstów kształtowania się poczucia przynależności w dzieciństwie i młodości. Tożsamość migrantów ukazana zostaje jako dynamiczny proces negocjowania miejsca pomiędzy różnymi tradycjami kulturowymi, językami i wspólnotami. Szczególną rolę odgrywają tu szkoła, relacje rówieśnicze i rodzinne przekazy pamięci, współtworzące codzienne doświadczenia młodych ludzi. Problem pamięci kontynuowany jest w artykule Gabrieli Zimkowskiej-Wisłockiej poświęconym przedstawieniom Hołodomoru w literaturze dziecięcej. Analizowana powieść Katherine Marsh *The Lost Year* (wyd. polskie: *Stracony rok*) ukazana zostaje jako narzędzie edukacji historycznej, pamięciowej i medialnej. Autorka przekonuje, że literatura dziecięca może uczestniczyć w odzyskiwaniu historii wypartych, przemilczanych lub marginalizowanych, a zarazem wspierać rozwój krytycznej świadomości współczesnych odbiorców. Pamięć historyczna nie jest tu traktowana jako zamknięty zasób wiedzy, lecz jako proces aktywnego odczytywania przeszłości i odpowiedzialnego uczestnictwa w kulturze pamięci.

Z perspektywy całego numeru szczególnie wyraźnie wybrzmiewa wspólne pytanie o warunki umożliwiające człowiekowi rozumienie świata i siebie samego. Niezależnie od tego, czy autorki i autorzy piszą o sztucznej inteligencji, kulturze wizualnej, szkolnym lęku, migracji czy traumie historycznej, powracają do kwestii kompetencji interpretacyjnych, krytycznego namysłu i etycznej odpowiedzialności. Edukacja jawi się tutaj jako przestrzeń, w której kształtuje się zdolność dostrzegania złożoności świata, rozpoznawania mechanizmów wykluczania, rozumienia własnej historii i budowania relacji z innymi.

Joanna Rutkowiak nie jest w tym wydaniu jedynie bohaterką części wspomnieniowej, ale swego rodzaju jego patronką intelektualną. W niemal każdym artykule obecne są bowiem kwestie, które były jej bliskie: pytajność, krytyczny namysł, dialog, odpowiedzialność za edukację, nieufność wobec gotowych odpowiedzi oraz konieczność widzenia edukacji w szerokim społecznym i kulturowym kontekście. Mamy nadzieję, że zgromadzone w numerze teksty staną się inspiracją do dalszych badań, debat i pedagogicznych poszukiwań. Wierzimy również, że będą one wyrazem troski o taką edukację, która nie ogranicza się do przygotowania człowieka do funkcjonowania w świecie, lecz pomaga mu ten świat rozumieć, współtworzyć i odpowiedzialnie przekształcać. Taka właśnie pedagogika – łącząca krytyczną refleksję z humanistyczną wrażliwością – pozostaje jednym z najważniejszych elementów dziedzictwa Profesor Joanny Rutkowiak.

Małgorzata Cackowska, Grzegorz Stunża